

NOTTEBOHM

Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience
De bibliotheek voor Nederlandse taal, cultuur
en geschiedenis van Vlaanderen

Najaar 2021
Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience
Hendrik Conscienceplein 4
www.consciencebibliotheek.be

KRANT

ERFgoed
BIBLIOTHEEK
HENDRIK
CONSCIENCE

HELDEN IN HARNAS

De eerste middeleeuwse ridderverhalen in de volkstaal tekende men in de twaalfde eeuw op in handschriften. Toen rond 1450 de boekdrukkunst haar intrede deed in Europa, werden sommige van deze verhalen op de drukpers gelegd, terwijl er ondertussen nieuwe ridderepiek bleef verschijnen.

De avonturen van deze middeleeuwse helden in harnas blijven tot op de dag van vandaag tot de verbeelding spreken. Door de jaren bleef hun invloed op de manier van verhalen vertellen dan ook aanwezig: je merkt het nog altijd in de opbouw van

Hollywoodfilms of reeksen zoals *Game of Thrones*. Zo doet de episodische vertelstructuur van ridderverhalen denken aan die van een soapserie, terwijl moderne romans doorgaans een compactere verhaalboog hebben. Ridderverhalen bieden als het ware een blauwdruk voor de huidige generatie schrijvers en scenaristen. In onze expo *Helden in harnas* dompelen we je helemaal onder in de wereld van heldhaftige avonturen, zwaardgevechten, magiërs, draken en hoofse liefde.

Lees het volledige artikel vanaf pagina 3

WORKSHOP: HELDENFLIX 4

In een interactieve workshop voor scholen leren we jongeren zelf de impact van ridderverhalen te onderzoeken.

DE DIGITALE STROMING 6

Ontdek hoe ons digitaal atelier de transformatie van pen naar pixel voltooit.

DE AQUARELLEN VAN PIERRE GOETS BLOETS 7

Eén van de meest waardevolle Antwerpse kronieken bevat detailtekeningen die bij ons te bezichtigen zijn tijdens Open Monumentendag.

COLLECTIE

Het Zeeboek:

Erkend als Vlaams Topstuk

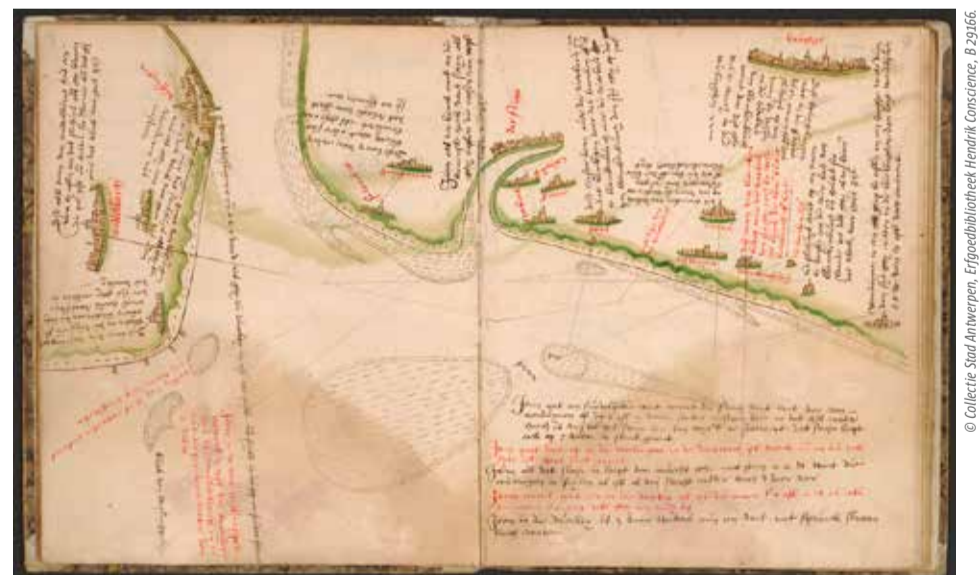
Het Zeeboek is een uiterst zeldzaam voorbeeld van een 'leeskaart': een navigatieboek voor zeelieden. Deze combineert tekst met tekeningen om de weg op zee te tonen. Reden te meer voor de minister van Cultuur om het handgeschreven Zeeboek uit de collectie van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience toe te voegen aan de officiële Topstukkenlijst.

Zeelui gebruikten leeskaarten wellicht al in de middeleeuwen om te navigeren, maar op zee beschadigden ze snel. Na de introductie van modernere navigatieboeken aan het einde van de zestiende eeuw werden de oudere leeskaarten niet bewaard: ze bevatten immers onvolledige kaarten, met enkel kustlijnen, ankerplaatsen, zandbanken en oriëntatiepunten. Het Zeeboek betekende een scharniermoment voor de zeevaart en bepaalt de transitie

van handgeschreven naar gedrukte navigatieboeken. Kennis die eeuwenlang door zeelieden werd verzameld en doorgegeven, kwam zo in boekvorm beschikbaar voor geografen, zoals Gerard Mercator en Abraham Ortelius, die in deze periode de moderne atlas ontwikkelden.

OUDESTE ACCURATE NAVIGATIEBOEK

Van de handgeschreven 'leeskaarten' bleven er slechts een tiental bewaard, waaronder het Zeeboek. Het is het oudst bekende navigatieboek dat de volledige Europese kust tussen Denemarken en Spanje beschrijft en ook de oudst bekende, accurate voorstelling van de Scheldemonding en de kustgebieden van de Nederlanden. De kaart van de Scheldemonding begint aan de zuidkust van Walcheren en toont onder meer het Zwin ('Zwyn') dat nog tot in Sluis (Der

Sluis) loopt, in plaats van tot Brugge. Het boek bevat ook heel wat kustprofielen, waarmee zeelieden nagingen waar ze zich juist bevonden. Dit alles geeft het boek ongeziene historische waarde.

De Scheldemonding en de Vlaamse kust.

Lees meer in ons uitgebreid artikel op www.consciencebibliotheek.be/zeeboek

De ridder is niet dood

Dit najaar nemen we u in de Erfgoedbibliotheek mee naar een wereld vol heldhaftige avonturen, zwaardgevechten, magiërs, draken en hoofse liefde. Eind oktober opent de tentoonstelling Helden in harnas, die bol staat van ridderlijke heldendaden en -verhalen. Oorspronkelijk stond deze expo gepland voor het najaar van 2020, maar daar stak de coronacrisis een stevig stokje voor. De oude ridders bleven een jaar in de wachtzaal en maakten plaats voor de helden van vandaag: het zorgpersoneel.

Ridderverhalen zijn nog steeds actueel. Wie er de vele bekende en onbekende middeleeuwse ridderverhalen op naleest, ziet dat de vertelwijze van die verhalen ook vandaag nog standhoudt. Moderne scenaristen blijven putten uit de ridderpiek en doorspekken Hollywoodfilms en televisiereeksen nog altijd met een kluit van personages, sequels, prequels en episodische verhaallijnen. Vergeet dus *Game of Thrones*: het echte ding komt uit de middeleeuwen.

Om dit te illustreren, laten we enkele zeldzame ridderromans uit het buitenland overkomen. Ze werden in de zestiende eeuw gedrukt in Antwerpen, maar worden vandaag in Washington of Parijs bewaard. Unieke exemplaren dus, vaak met een universeel verhaal. Die brengen we in de expo opnieuw tot leven door middel van enkele animatiefilmpjes. In willekeurige volgorde ontdekt u onder meer *Hercules, Karel ende Elegast* en *De Zwaanridder*.

Digitalisering is voor de Erfgoedbibliotheek de laatste jaren van steeds groter wordend belang: het groeide voor onze werking zelfs uit tot een onmisbaar hulpmiddel. Verder in deze editie leggen we u uit hoe we te werk gaan in ons digitaal atelier en hoe we onze omvangrijke collectie omzetten tot bits en bytes. Ons digitaal archief groeit zienderogen zodat u vanop elke locatie virtueel doorheen onze collectie kunt bladeren.

Tot slot leest u in deze editie hoe we de schoolgaande jeugd mee betrekken in het verhaal van *Helden in harnas*, door middel van interactieve workshops waarbij ze zelf moderne ridderverhalen bedenken. We bladeren verder ook even door de publicatie van *Revolutie in Antwerpen*: een boek waarin Brecht Deseure de gedetailleerde aquarellen van Pierre Goetsbloets uit de late achttiende eeuw verzamelde en beschreef. De boekvoorstelling vindt trouwens plaats in de Nottebohmzaal in september. En voor degenen die zich afvragen waarom er afgelopen zomer een houten kist stond te midden van de Nottebohmzaal, is er het artikel over de eigentijdse hommage van schrijver Maarten Inghels aan de ontsnapte rechtsgeleerde Hugo de Groot. De houten kist bood hier onderdak aan meer dan enkel een strafverhaal. Een eigentijdse twist aan de geschiedenis: ook dat ontdekt u in deze krant.

En misschien merkte u ook dat deze Nottebohmkrant in een nieuw jasje steekt? We kozen voor een nieuwe en frisse lay-out, maar inhoudelijk houden we dezelfde lijn aan met veel informatie en nieuwtjes over alles wat reilt en zeilt in de wondere wereld van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience.

Ik wens u veel leesplezier!

An Renard

Directeur van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience

WORKSHOP

Heldenflix

Hoe ridderverhalen uit de 16de eeuw doorwerken in de filmindustrie

Waarom zijn Netflix-reeksen zo verslavend? Het antwoord ligt besloten in de vroegste avonturenromans en hoe goed deze al dan niet bewaard bleven. In een interactieve workshop leren we jongeren uit het vierde tot zesde jaar secundair onderwijs verbanden leggen tussen verleden en heden. Terwijl ze creatief met oude verhalen aan de slag gaan, verwerven ze scherpe inzichten in hoe het hedendaags publiek van nu wordt gespeeld.

WAAROM KRIJGEN WE NOOIT GENOEG VAN HELDENFILMS?

De wereld loopt over van de verhalen. Het is belangrijk dat we jongeren leren om kritisch en efficiënt om te gaan met al die informatie. Onze Erfgoedbibliotheek is daarvoor de uitgelezen plaats: waar anders leer je jezelf georganiseerd door karrenvrachten aan data te gaan? We staken de koppen samen met de learning designers van Oetang: een doorgewinterde organisatie uit het educatieve veld. Met deze gloednieuwe workshop willen we de informatiegeletterdheid bij jongeren stimuleren. De workshop vindt plaats in de Nottebohmzaal en in het Eekhoudkabinet, een statige zijka-

mer met een grote open haard – de perfecte setting om helemaal in de riddersfeer te komen.

INTERACTIEF DOET LEREN

De opzet van deze workshop? We willen de jongeren tonen dat het erfgoed dat wij bewaren – in dit geval vijftiende- en zestiende-eeuwse ridderromans – mee aan de basis ligt van de hedendaagse verteltechnieken. Als ze hier naar buiten wandelen, weten ze wat entrelacement betekent, kunnen ze de cirkelstructuur van de *hero's journey* in Hollywoodkaskrakers identificeren, snappen ze welke elementen een verhaal verslavend maken, enzovoort. Door te werken rond onze eigen collectiestukken, geven we jongeren het be-

PRAKTISCH

De workshop is geschikt voor het 4de-6de jaar secundair onderwijs en voor gevorderde NT2-groepen.

Duurtijd: 2 uur.

Tijdens de expo: maandag heel de dag en alle andere dagen in de voormiddag.

Datum: boeken kan vanaf 29 oktober 2021. De workshop blijft verderlopen na de expo.

Locatie: Nottebohmzaal en Eekhoudkabinet, Hendrik Conscienceplein 4, 2000 Antwerpen.

Kostprijs: 90 euro, alles inclusief.

Het volledige educatieve pakket staat vanaf 29 oktober klaar op heldenflix.be om gratis in de klas te gebruiken.

Benodigheden: laptop met beamer of smartboard, minimale hoeveelheid prints.

Leerkrachten en onderwijsbegeleiders kunnen deze workshop boeken via www.experienceantwerp.be.

lang van het medium boek mee. De factoren die de verspreiding van gedrukte verhalen beïnvloeden, zijn bovendien zeer geschikt om de opkomst van de nieuwe media in het juiste perspectief te plaatsen. Tijdens deze interactieve workshop maken en brengen de jongeren zelf onder meer getekende verhalen, scenario's en songteksten. Door hen actief te laten onderzoeken, bedenken en creëren, nemen ze de thema's en de theorie sneller en duurzamer tot zich.

RIDDERROMANS ALS MIDDELEEUWSE NETFLIX

Nu binget iedereen Netflix-reeksen, vroeger verslond iedereen die kon lezen boeken. Tegelijk

luisterden de mindergeletterden elke avond naar de volgende vertelling van een spannend verhaal. Entertainment veranderde enorm door de jaren, maar de achterliggende mechanismen blijven hetzelfde. De meeste ridderromans van toen zijn onbekend bij het publiek van nu, maar bevatten een schat aan vertelstrategieën die gemeengoed zijn voor hedendaagse schrijvers en scenaristen. Via deze nieuwe workshop leren digital natives om zo'n authentiek, analog medium te situeren in het moderne audiovisuele landschap.

Thomas Martin - Educatief medewerker aan de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience

hoe si malckandere
ouwen

Die historie van Galien rethore,
Antwerpen, Willem Vorsterman,
vóór 1543

Met de expo *Helden in harnas* brengt de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience ridderromans uit de vijftiende en zestiende eeuw uit binnen- en buitenland samen naar de plek waar ze oorspronkelijk gedrukt zijn: Antwerpen.

De Scheldestad was in de zestiende eeuw hét centrum van de boekdrukkunst in de Nederlanden en had een afzetmarkt over heel Europa. Ridderverhalen floreren in die periode. In deze expo spelen de prachtig geïllustreerde ridderverhalen uit de eigen collectie de hoofdrol.

EXPO

HELDEN IN HARNAS

“*Ridderromans hebben nu nog impact op Hollywoodfilms*”

Marie-Charlotte Le Bailly - coördinator expo *Helden in harnas*

Het najaar van 2021 staat helemaal in het teken van onze expo: Helden in harnas. Dankzij wel vijftig unieke drukwerken en manuscripten kom je vanaf 29 oktober te weten hoe de oude ridderverhalen nog steeds invloed hebben op de moderne manier van verhalen vertellen, zoals bij Game of Thrones en de Star Wars-saga. Onze curatoren geven je een preview van deze onmisbare tentoonstelling.

Eén bepaalde periode staat centraal in de expo *Helden in harnas*: de late vijftiende en vroege zestiende eeuw. Juist toen veranderde zowel het maatschappelijk beeld rond ridders, als de verspreiding van geschriften en verhalen. De ridder, in de vroege middeleeuwen gewoon een soldaat te paard, werd vanaf de elfde en twaalfde eeuw een toonbeeld van militaire kracht, christelijke normen en waarden en hoofse, edelmoedige kwaliteiten. In de late vijftiende eeuw verloor hij zijn militaire functie en werd de term ‘ridder’ een eretitel. Toch bleven ridderverhalen populair, mede dankzij de uitvinding van de boekdrukkunst. Halverwege de vijftiende eeuw zorgde het drukken met losse letters voor een revolutie in de verspreiding van alle soorten geschriften. Reproductie werd makkelijker, waarna ook vertalingen en masse geproduceerd werden. Antwerpen speelde een centrale rol in deze mediarevolutie.

DE LEVENSDUUR VAN RIDDERROMANS

“De hoogtijdagen van de riddercultuur waren in de vijftiende eeuw al lang voorbij, maar de aantrekkingskracht van ridders was dat beslist niet,” vertelt coördinator Marie-Charlotte Le Bailly. Zij vormt het kloppend hart van onze nieuwste tentoonstelling, samen met Elisabeth de Bruijn, gastcurator van de expo, en Steven Van Impe, conservator oude drukken aan de Erfgoedbibliotheek. “De vroegst gedrukte ridderromans uit de late vijftiende en zestiende eeuw vormen de kern van de tentoonstelling. Daarnaast geven we ook een inzicht in teksten en verhalen uit latere eeuwen en vroegere periodes,” geeft Elisabeth aan. “Sommige gedrukte ridderverhalen zijn namelijk ook bewaard in oudere handschriften. Daar zitten prachtexemplaren tussen, maar ook sterk gehavende fragmenten die nauwelijks nog leesbaar zijn.”

Die stukgelezen of afgedankte werken tonen het overduidelijke verval en de averij aan van middeleeuwse handschriften en vroeg drukwerk. “Een verbrand boek staat hier symbool voor deze teloorgang. Ook de bijna vergane Madelgijsfragmenten krijgen een prominente plaats. Ooit behandelde men de laatste vier perkamenten van de Madelgijsromans met een chemische stof, om ze leesbaarder te maken. Het goedje werkte averechts: de perkamenten werden doorzichtig en de tekst is amper nog te zien. Samen met al die prachtige, originele

drukwerken, tonen we dus ook de minder fraaie kant van de geschiedenis: de wegdeemstering en aftakeling,” vult Steven aan.

“Maar er is ook goed nieuws. Naast die originele, gefragmenteerde manuscripten tonen we ook enkele werken die van de zestiende tot de negentiende eeuw populair bleven,” gaat Steven verder. “Eeuwenlang bleven deze verhalen in de samenleving circuleren, zoals de roman van *De Vier Heemskinderen*. Mensen vertelden de verhalen door, of kochten de boekjes in boekenwinkels of bij rondreizende marskramers. Zo bleef de legende bestaan en ontstonden er toneelstukken, poppenspelen en hing men zelfs uithangborden aan gevels. Bijgevolg maakt dat verhaal al vijfhonderd jaar deel uit van ons collectief geheugen.”

Ridderverhalen zijn immers van alle tijden. “Dat willen we met de expo ook benadrukken”, vult Marie-Charlotte aan. “Daarom etaleren we niet alleen boeken die vanaf de vijftiende eeuw werden gedrukt, maar bewijzen we dat ridders ook nu nog tot de verbeelding spreken. Wees dus niet verrast als je enkele moderne dvd’s ziet liggen naast een levensecht harnas: verhalen over ridders verdwenen nu eenmaal nooit uit het cultureel geheugen.”

COLLECTIEF GEHEUGEN VERSUS BIBLIOFIELEN

Toch gingen mettertijd heel wat werken verloren, ondanks de boekdrukkunst. Het is niet vanzelfsprekend dat een gedrukte tekst voor het nageslacht bewaard bleef. Sommige ridderromans waren slechts kortstondig populair en kregen geen herdruk. Daartegenover waren er ook verhalen die tot in de negentiende eeuw steeds werden heruitgegeven, zoals *De Vier Heemskinderen*. Dit is het voorbeeld bij uitstek van een ridderverhaal dat doorleefde in ons collectief geheugen. Denk maar aan de Ros Beiaardommegang. Elke tien jaar trekken de Vier Heemskinderen op een bijna vijf meter hoog paard door de straten van Dendermonde.

“*Bij het zien van de expo snap je de link tussen Netflix en de middeleeuwen meteen*”

Marie-Charlotte Le Bailly - coördinator expo *Helden in harnas*

Marie-Charlotte Le Bailly is
coördinator van de expo
Helden in harnas

Heel anders liep het met pakweg *Karel ende Elegast*: een typisch voorbeeld van een herontdekt verhaal. Elisabeth licht toe: “In de middeleeuwen was dit een populair epos, maar alle handschriften ervan zijn verdwenen. Pas in de negentiende eeuw ontdekten enkele wetenschappers de waarde van dit stukje cultureel erfgoed, waarna zij het in ere herstelden. Sinds het werk eind negentiende eeuw werd opgenomen in de literatuurgeschiedenissen, behoort het tot de zogenaamde literaire canon (een lijst van basiswerken die beschouwd worden als klassiek en cultureel belangrijk, red.). Met zijn eerder eenvoudige en unieke, korte romanstructuur is het boek zeer geschikt voor het onderwijs: het is de ideale kennismaking met de Middelnederlandse literatuur. En te zeggen dat niemand het verhaal nog kende in de achttiende eeuw!”

“We willen in de expo ook het Nachleben of doorleven van die ridderverhalen illustreren met werken uit de zestiende eeuw tot vandaag

Steven Van Impe - conservator oude drukken

Steven Van Impe is conservator oude drukken

Andere verhalen ontdekten we pas heel recent weer. Steven wijst op de rol van verzamelaars en bewaaringstellingen: “Erfgoedbibliotheek, antiquaren en bibliofielen maken deel uit van hetzelfde ecosysteem. Zonder verzamelaars waren de meeste ridderromans die we in de expo tonen, waarschijnlijk nooit bewaard gebleven. Antiquaren en veilinghuizen brengen ons in contact met die verzamelaars en hun collecties. Een mooi voorbeeld is het oorspronkelijk Franse verhaal *Galien Rethore*. We wisten dat er een Nederlandse vertaling van bestond, omdat die in de zeventiende eeuw door de Antwerpse bisschop op de index werd geplaatst. Toch ontbrak elk spoor van die vertaling. Onze verrassing was dan ook groot toen we op een veiling in 2016 een Antwerpse editie konden aankopen. Zo kwam het verhaal opnieuw in ‘publieke’ handen. Intussen werd deze Middel nederlandse editie uitvoerig bestudeerd en is een moderne teksteditie in

de maak. Wie weet krijgt het ooit een plaatsje in het collectief geheugen.”

Bekende werken zoals *Karel ende Elegast* en *De Vier Heemskinderen* liggen in de tentoonstelling naast onbekende ridderromans zoals *Galien Rethore*. Op die manier krijgt de bezoeker een beeld van de ridderverhalen die na de uitvinding van de boekdrukkunst bij het laatvijftiende-eeuwse en zestiende-eeuwse publiek geliefd waren.

HEDEENDAAGSE VERTELSTRUCTUREN

De expo plaatst deze momentopname van ridderverhalen in de hedendaagse context. De middeleeuwse literatuur helpt ons namelijk om moderne verhalen beter te begrijpen. Zo doet de episodische vertelstructuur van ridderverhalen denken aan die van een soapserie, terwijl moderne romans doorgaans een veel compactere verhaalboog hebben. Ook fenomenen als spin-offs, cross-overs, sequels en prequels komen in de ridderpeik met de regelmaat van de klok voor.

Elisabeth licht toe: “De verhaallijnen van pakweg *Game of Thrones* of de *Star Wars*-saga zijn helemaal opgebouwd zoals in de originele ridderverhalen: vol personages, plottwists en eindeloze verwickelingen. Deze series gebruiken dezelfde trucjes als de oude ridderromans, zoals entrelacement: de vervlechting van verschillende verhaaldraden. Het zestiende-eeuwse publiek was helemaal gewend aan dit soort ‘kantklossen’ van plots en subplots. Daartegenover lijkt *Karel ende Elegast* dan weer veel meer op een Hollywoodfilm van nu, vanwege de strakke, korte structuur.”

DE ANTWERPSE CONNECTIE

“Eigenlijk had de expo bijna ‘Ridders in Antwerpen’ geheten, omwille van de relevantie van Antwerpen als het grootste drukkerscentrum van Noord-Europa,” verklaart Steven. “We begonnen met de insteek om enkel met Antwerpse drukken uit de zestiende eeuw te werken, maar voegden uiteindelijk ook buitenlandse werken uit vroegere en latere periodes toe. Zo tonen we hoe Antwerpen

een centrale rol vertolkte. De ideale ligging tussen Franstalige, Duitstalige en Engelstalige regio’s en de goede contacten met de daar aanwezige drukkers maakten van Antwerpen een spil in de explorerende drukwereld. Bovendien droeg Antwerpen als havenstad ook bij aan de overzeese verspreiding dankzij de export.”

Veel drukken die oorspronkelijk in Antwerpen zijn gedrukt, liggen tegenwoordig in collecties in binnen- en buitenland. “Bruiklenen zijn dan ook enorm belangrijk voor deze tentoonstelling,” vertelt Steven verder. “Zo hebben we naast boeken uit Vlaanderen en Nederland ook nog negen bruiklenen uit de Bibliothèque Nationale van Parijs. En dan is er natuurlijk nog The Library of Congress in Washington. Die herbergt immers de wereldvermaarde Rosenwald Collection, met veel Antwerpse drukken: een verzameling boeken die zelden in Europa te zien waren. We halen speciaal voor *Helden in harnas* zeven unieke werken uit deze collectie naar Antwerpen, wat op zich een huzarenstukje is.” Marie-Charlotte vult aan: “Het is in normale omstandigheden al helemaal niet evident om werken te laten overkomen uit de Verenigde Staten. Het feit dat de coronacrisis toesloeg, maakt deze uitdaging nog een pak groter door reisbeperkingen. We moesten deze tentoonstelling in 2020 zelfs uitstellen en alternatieve plannen in beraad houden, omdat het tot begin van de zomer 2021 onduidelijk bleef of de koerier uit Washington zou mogen vertrekken. Dat alles maakt dat we des te meer uitkijken naar deze najaarstentoonstelling.”

De expo *Helden in harnas*

loopt van vrijdag 29 oktober 2021 tot zondag 23 januari 2022 van 13:00 tot 17:00, in de Nottebohmzaal – Hendrik Conscienceplein 4, 2000 Antwerpen.

Reserveer je tickets vooraf online via www.consciencebibliotheek.be of telefonisch via +32 3 338 87 10

De favorieten van onze curatoren

© Collectie Stad Antwerpen, Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience, 50694

© Bibliothèque nationale de France, département Réserve des livres rares, RES-Y2-159, fol. 03r

© Collectie Stad Antwerpen, Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience, 8124232

STEVEN VAN IMPE

conservator oude drukken aan de Erfgoedbibliotheek H. Conscience

“De *Madelgijsfragmenten* vind ik een prachtig voorbeeld van alles waarvoor de expo staat. Het is een spin-off van *De Vier Heemskinderen*, waardoor het enorm relevant is voor de literaire canon. Bovendien toont het aan dat erfgoedbibliotheek zoals de onze belangrijk zijn: wij bewaren zaken voor het nageslacht en verlengen de legende, als het ware. Tot slot toont het ook aan hoe vatbaar oude geschriften zijn voor de tijd: de onleesbare Madelgijsfragmenten verbergen een iconisch verhaal. Maar net die onleesbaarheid maakt het tot een relevant symbool voor het gevaar dat erfgoed loopt.”

ELISABETH DE BRUIJN

gastcurator expo *Helden in harnas* (FWO/Universiteit Antwerpen)

“Ik ga resoluut voor *Paris et Vienne*, in het Middelnederlands *Parijs ende Vienna*. Ondertussen is dit een compleet onbekende tekst, maar in de late vijftiende eeuw drukte de Nederlander Gheraert Leeu dit werk in vier talen op korte tijd: allemaal in Antwerpen. Hij zag het potentieel van de stad en verhuisde vanuit Gouda naar hier. Hij was een pionier en zette Antwerpen mee op de kaart van de laatmiddeleeuwse drukwereld. Hij gebruikte voor alle vertalingen dezelfde houtsneden: zeer kostenbewust!”

MARIE-CHARLOTTE LE BAILLY

coördinator expo *Helden in harnas* & conservator oude drukken aan de Erfgoedbibliotheek H. Conscience

“Ik ga voor de klassieken, *Die historie vanden stercken Hercules* blijft mijn favoriet: een heldenepos. Alle elementen uit de klassieke mythologie zijn aanwezig, maar geef Hercules een harnas en hij wordt een ridder! Bovendien lijkt het verhaal wel een Hollywoodfilm: Hercules doet stoer en redt vrouwen, maar is tegelijk het type ruwe bolster, blanke pit ten voeten uit. Voor de editie liet de drukker een reeks stijlvolle en kenmerkende houtsneden vervaardigen, maar om de kosten te drukken gebruikte hij ook houtsneden uit andere werken. Door houtblokken te hergebruiken, maakten de drukkers hun werk rendabel: pure marketing avant la lettre!”

PUBLICATIE

Helden in harnas Gedrukte ridderverhalen uit de 15de en 16de eeuw

AANVULLENDE INZICHTEN BIJ DE EXPO *HELDEN IN HARNAS*

Ridders roepen bij jong en oud beelden op van heldhaftige avonturen, zwaardgevechten, magiërs, draken en hoofse liefde. In deze wetenschappelijke publicatie gaan de auteurs op zoek naar het waarom van die fascinatie. Ze duiken diep in de Europese literatuurgeschiedenis en focussen op het scharnierpunt: de late vijftiende en de zestiende eeuw. De opkomst van de boekdrukkunst was een echte gamechanger: plots werden middeleeuwse verhalen gecommmercialiseerd, aangepast en internationaal verspreid. Oude en nieuwe verhaalstof belandde op de drukpers en nam allerlei andere vormen aan. Ook de gebruikte verteltechnieken, die doen denken aan de verhaallijnen van soapseries, droegen bij aan het succes van ridderverhalen.

En toch bleven niet alle ridderverhalen bewaard. Ook werken die wel op de boekenplanken bleven staan, raakten in de vergetelheid. Terwijl *Karel ende Elegast* terecht kwam in de literaire canon, verdwenen onder meer de verhalen over de vrouw met de vissenstaart Melusine, *Helias de Zwaanridder* of ridder Paris en de mooie Vienna uit het collectieve geheugen. Dit boek geeft aanvullende inzichten bij onze expo *Helden in harnas*, die vanaf 29 oktober 2021 tot 23 januari 2022 loopt in de Nottebohmzaal. De curatoren van deze tentoonstelling namen de redactie voor hun rekening.

Helden in harnas.

Gedrukte ridderverhalen uit de vijftiende en zestiende eeuw.

Onder redactie van Elisabeth de Bruijn, Marie-Charlotte Le Bailly en Steven Van Impe. Met bijdragen van Kevin Absillis, Bart Besamusca, Frank Brandsma, Elisabeth de Bruijn, Willem Kuiper en Remco Sleiderink. Sterck & De Vreese. ISBN 978 90 5615 795 1 – € 19,95

Bijzondere aanwinsten

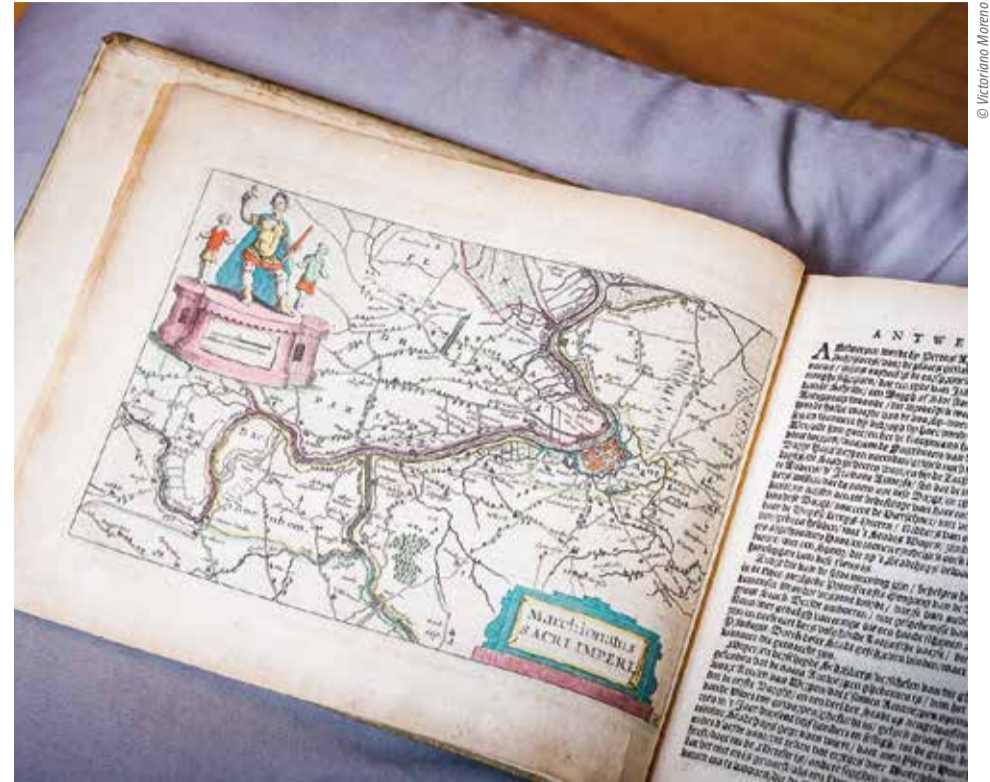
De collectie van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience groeit voortdurend aan. Ook de voorbije maanden hebben we heel wat boeiende publicaties verworven.

We konden in 2021 weer rekenen op heel wat gulle schenkers. Zo mochten we een hele reeks uitgaven verwelkomen van het legendarische **Toneelfonds Janssens**. Deze Antwerpse toneeluitgever en -boekhandel groeide vanaf 1876 uit tot de belangrijkste uitgever voor amateurtoneelgezelschappen in de Nederlanden. Toen het doek eind 2020 over het familiebedrijf viel, schonk zaakvoerder Jessica Janssens ons een exemplaar van alle uitgaven die nog ontbraken in de collectie. Zo konden we onze uitgebreide theatercollectie maximaal vervolledigen. Een ware goudmijn voor zowel toneelgezelschappen op zoek naar inspiratie, als theaterwetenschappers!

Daarnaast namen we een selectie uit de veelzijdige boekencollectie van de Antwerpse Wetstraatjournalist en socialistische politicus **Tuur Van Wallendaël** (1938-2009) in onze rekken op. Ook het fonds van de Antwerpse uitgeverij **Pandora** werd ons geschonken door oprichter André Bollen. Die uitgeverij publiceerde sinds haar oprichting in 1990 voornamelijk werken over de stad Antwerpen, haar wijken en geschiedenis en daarnaast ook talloze kunstuitgaven.

We kochten ook heel wat bijzondere werken aan, waarvan we er hier enkele voor het voetlicht halen. Met de steun van het Dotatiefonds voor Boek en Letteren verwierven we een zeldzaam exemplaar van **In Octavo** (1990-1991) van **Guy Schraenen**, een van de belangrijkste Antwerpse uitgevers van neo-avant-gardistische kunstenaarsboeken.

In Octavo is niet zomaar een boek, maar een grafisch erg interessant werk dat bestaat uit tien delen van evenveel kunstenaars. Naast gerenommeerde Belgische kunstenaars als Luc Deleu, Denmark, Wilfried Huët en Bernard Villers, werkten ook verschillende internationale kunstenaars mee, zoals Henri Chopin en Marie Orensanz. De boekjes (145 op 210 mm) zijn gedrukt op verschillende soorten papier en bevatten onder andere uitvouwbare pagina's en pagina's met uitsnijdingen. Het exemplaar dat we konden verwerven is extra speciaal: het is een van de twee luxe-exemplaren hors commerce waarvan elk deeltje een gesigneerd kunstwerk bevat. Het werk is dan ook een mooie aanvulling op de bijzondere collectie kunstenaarsboeken van de Erfgoedbibliotheek.

© Victoriano Moreno

© Victoriano Moreno

Kaart van Vlaanderen, rechts de stad Antwerpen.

Titelpagina van *De vierighe colom*.

We vulden ook onze collectie oude drukken aan, met onder meer de schitterende atlas van de Zeventien Provinciën **De vierighe colom**. Ook hiervoor kregen we de steun van het Dotatiefonds.

Deze handzame atlas werd in 1660 gedrukt door de Amsterdamse uitgever Jacob Aertszoon Colom (1600-1673) en bevat fraaie, met de hand ingekleurde afbeeldingen van onze gewesten. Voor hedendaagse ogen valt de oriëntatie van

sommige kaarten op: afhankelijk van het onderwerp en de bladspiegel kon men besluiten het noorden niet aan de bovenkant van de kaart te leggen.

De atlas is niet alleen een mooie aanvulling op de atlascollectie van de Erfgoedbibliotheek, maar hij treedt ook in directe dialoog met een ander collectiestuk. Twee jaar geleden verwierf de Erfgoedbibliotheek namelijk een Franstalige versie, met op de titelpagina het adres van de Antwerpse uitgever Godtgraf II Verhulst. Nader onderzoek en vergelijking van de beide exemplaren moet uitwijzen of het om een roofdruk gaat, dan wel of Colom en Verhulst samenwerkten om de kosten te delen en de distributie te vergemakkelijken.

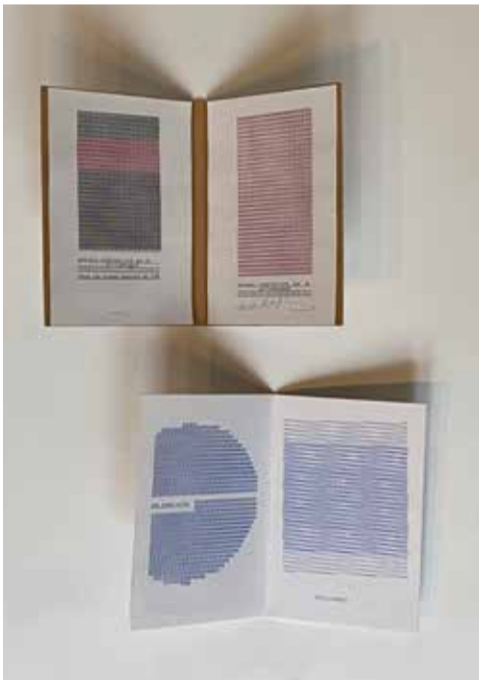

© Victoriano Moreno

Ook de uitgave van **Un Mâle** van de Brusselse naturalistische auteur Camille Lemonnier (1844-1913) is prachtig. **Un Mâle** veroorzaakte bij het verschijnen in 1881 een schandaal in katholieke en conservatieve kringen vanwege de pornografische inslag. We kochten een fraaie lila boekband met geometrische figuren uit 1921 die vijfendertig originele lithografieën in kleur van de Waalse schilder/graveur Roméo Dumoulin (1883-1944) bevat.

Titelpagina van Camille Lemonnier, *Un Mâle*, met litho van Roméo Dumoulin.

© Ieni Albertijn

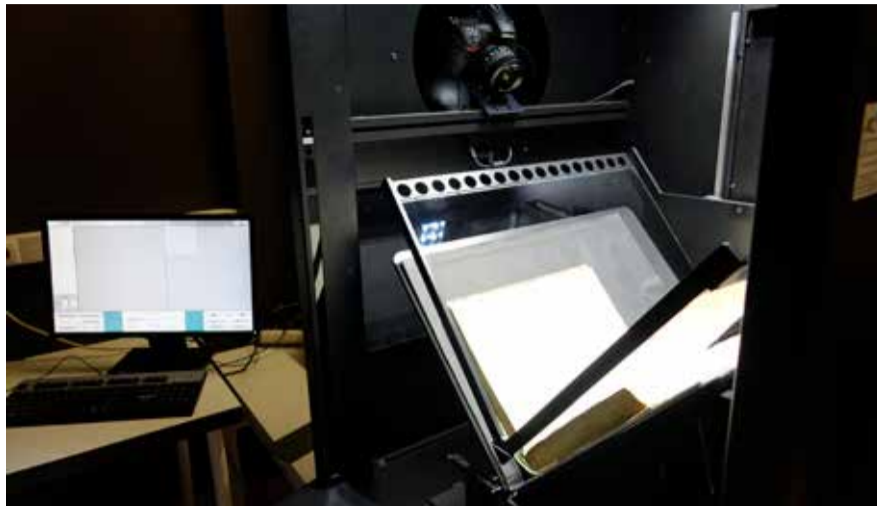

Guy Schraenen, *In Octavo*

Erfgoed in bits en bytes

De transformatie van papier naar pixel

Hoe maken we onze collectie zo toegankelijk mogelijk? Het digitaal atelier van de Erfgoedbibliotheek biedt een antwoord op de groeiende vraag naar digitale kopieën van haar collectie. In ons atelier voltrekt zich de rechtstreekse vertaalslag van papieren documenten naar een collectie van bits en bytes. We digitaliseren onze collectie met grote zorg, zorgen voor duurzame bewaring van de bestanden en stellen ze publiek ter beschikking. Vandaag telt onze digitale deelcollectie ongeveer 5.000 publicaties, die u bijna allemaal van thuis uit kan raadplegen.

SCANNEN MET EEN VISIE

Lukraak digitaliseren is geen optie: zeker niet voor een collectie van anderhalf miljoen werken. Onze digitaliseringspolitiek baseert zich op enkele centrale principes: we geven prioriteit aan publicaties die vaak opgevraagd worden, erg kwetsbaar zijn of cruciaal zijn voor onze collectie. Werken die regelmatig worden opgevraagd, lopen uiteraard meer risico op schade. Wanneer een werk al in slechte

VAN GEDRUKTE LETTER NAAR PIXEL

Na het scannen controleren we de beelden op volledigheid en kwaliteit. Elk afzonderlijk beeld krijgt een unieke bestandsnaam en wordt dan toegevoegd aan de correcte digita-

koop papier gedrukt werden, verkeren ze vandaag in slechte staat. Door de digitalisering zijn deze adresboeken nu wereldwijd online beschikbaar en doorzoekbaar via OCR.

Toch digitaliseren we niet alles ter plaatse: ook externe partners digitaliseren collectieonderdelen. We hebben meerdere samenwerkingen waarbij we niet zelf scannen, maar het materiaal enkel aanleveren. De grootste samenwerking is die met Google Books: zij werken al een hele tijd intensief samen met tal van universiteiten en bibliotheken. De vereiste voor dit project was dat we minimaal 100.000 unieke titels moesten aanleveren. Samen met het Museum Plantin-Moretus verzenden we bijgevolg elke zes weken ongeveer 6.000 werken, waarna Google alles *en masse* digitaliseert en er OCR op toepast. We werken daarnaast ook nauw samen met de Digitale Bibliotheek voor Nederlandse Letteren (DBNL). Dit is een omvangrijke en publieke digitale collectie van teksten uit de Nederlandse letterkunde, taalkunde en cultuurgeschiedenis van vroeger tot nu. Als eerste partner van de DBNL in Vlaanderen leveren we publicaties aan, waarna de Nederlandse Koninklijke Bibliotheek ze digitaliseert en van tekstherkenning voorziet.

DIGITAL BORN BESTANDEN

Vandaag verschijnen heel wat publicaties niet langer op papier, maar worden ze digitaal 'geboren'. Deze *digital born* bestanden stellen ons collectiebeleid voor nieuwe uitdagingen, omdat ze andere kenmerken en aandachtspunten hebben dan papieren publicaties. Ze verschijnen vaak via alternatieve kanalen, zoals websites. Om hierop in te spelen en een consistente verzamelpolitiek en duurzame bewaring te garanderen, werken we eveneens samen met tal van mediapartners. Al deze samenwerkingen brengen het erfgoed van Vlaanderen op een nieuwe manier naar het publiek.

DAMS is de naam van de beeldbank van Musea en Erfgoed Antwerpen. DAMS bevat beelden van al onze ingescande publicaties. Op dams.antwerpen.be zoekt u doorheen ongeveer anderhalf miljoen afbeeldingen uit de collecties van alle Antwerpse erfgoedinstellingen, bibliotheken en musea. Door het opendatabeleid van de Stad Antwerpen kan iedereen alle beelden waar geen auteursrecht meer op rust downloaden en vrij gebruiken.

Onderzoekers kunnen een aanvraag voor digitalisering indienen via onze 'scannen-op-verzoek'-service

staat is, vanwege de ouderdom of de degradatie van het papier, spaart de digitalisatie het van nieuwe gebruiksschade.

We digitaliseren ook bijzondere werken, zoals onze topstukken: zo bekijkt iedereen ze vrij, zonder de originele uitgave steeds opnieuw te moeten manipuleren. Die selectie bepalen we in overleg met collega's die instaan voor de collectievorming, de lezersdiensten en behoud en beheer. Daarnaast bieden we een 'scannen op verzoek'-service aan, vanwege de vele aanvragen van onderzoekers. Op hun vraag digitaliseren we bepaalde werken of deelcollecties voor onderzoeksprojecten of wetenschappelijke colleges.

DE JUISTE HARDWARE ALS FUNDAMENT

We investeerden in twee nieuwe scantoestellen, elk met specifieke eigenschappen. De Qidenus-machine is met voorsprong het meest atypische toestel, aangezien ze geen feitelijk scanproces uitvoert, maar fotografeert. Het is een semiautomatische opstelling met twee professionele fototoestellen, een V-vormige boekenwieg en een glasplaat. Zo kunnen we tijdschriften en lijvige werken letterlijk in een handomdraai en per bladzijde in hoge resolutie digitaliseren. Daarnaast is er het Zeut-schel-scantoestel. Met dit toestel scannen we zowel erg omvangrijke als onze waardevolste werken. Deze scanner kan zelfs formaten tot A0 in haarfijne resolutie verwerken. Bovendien kan je met dit toestel gemakkelijk scangebieden definiëren en er hele kleine materialen perfect mee digitaliseren. Onze Zeut-schel ziet dus zowel kaarten en atlanten passeren, als almanakjes.

le publicatie. We laden elk bestand op in het DAMS, de beeldbank van Musea en Erfgoed Antwerpen, en koppelen het aan de juiste titelbeschrijving en metadata in de catalogus van de Erfgoedbibliotheek. Alle beelden gaan ook automatisch naar het e-depot van de Stad Antwerpen, waar ze duurzaam bewaard worden.

DIGITAAL ZOEKEN IN TEKSTEN

Uiteraard blijft het niet bij scannen alleen. Een digitale collectie wordt pas echt bruikbaar wanneer je ook de tekst kan doorzoeken. Daarvoor maken we sinds ongeveer een jaar gebruik van OCR-software. OCR of Optical Character Recognition (optische tekenherkenning) maakt de digitale publicaties doorzoekbaar in de beeldbank; de pdf is zelfs vrij te downloaden. Intussen zijn een vijfhonderdtal werken uit onze collectie volledig op tekst doorzoekbaar. We proberen om interessante deelcollecties stelselmatig van OCR te voorzien en we werken hiervoor ook samen met externe partners.

LOKALE EN INTERNATIONALE SAMENWERKINGEN

Met twee professionele toestellen is ons digitaal atelier goed uitgerust. We stellen die infrastructuur en onze knowhow ter beschikking van onze partners in Antwerpen en daarbuiten. Zo digitaliseerden we in samenwerking met het Felixarchief onze gezamenlijke collectie van Antwerpse adresboeken die de firma Ratinckx tussen 1838 en 1967 uitbracht. Deze adresboeken zijn dankbare bronnen voor economische historici en genealogen die de geschiedenis van onder meer familieleden willen traceren. Omdat ze in het verleden zo vaak geraadpleegd zijn en bovendien op goed-

De Qidenus-machine

De ontsnapping van Maarten Inghels

Ode aan de intellectuele vrijheid

Wie de Nottebohmzaal bezoekt, merkt wellicht de bijzondere boekenkist van schrijver en beeldend kunstenaar Maarten Inghels op. Hij brengt met dit kunstwerk een hommage aan de kist waarmee de Nederlandse rechtsgeleerde Hugo de Groot uit zijn gevangenschap ontsnapte in 1621. Een ode aan de intellectuele vrijheid, waarbij Inghels zich opwerpt als moderne beschermengel van bedreigde auteurs.

Maarten Inghels licht toe: "Ik speelde al langer met het idee om deze beruchte ontsnapping te herdenken, wat in Nederland trouwens een bekend verhaal is. Dit jaar moest het gebeuren: in 2021 is het namelijk 400 jaar geleden dat rechtsgeleerde en schrijver Hugo de Groot ontsnapte uit Slot Loevestein in Zaltbommel. De man schreef waar het op stond, waardoor hij een luis in de pels was van de Spaanse heersers en tot levenslange opsluiting veroordeeld werd. Zijn vrouw bezocht hem dagelijks in zijn cel en bracht telkens boeken mee in een boekenkist. Op een dag besloot Hugo om, in plaats van de gelezen boeken, zichzelf in de kist te stoppen. De bewakers droegen voor zijn arme vrouw zelfs de zware kist tot bij paard en kar. De vogel was gaan vliegen: allemaal dankzij een portie slim boerenbedrog."

ZEVENTIENDE-EEUWSE WERELDSTER

"Hugo de Groot was nog voor zijn opsluiting een held van het volk. Bij zijn ontsnapping moest hij zich zelfs verkleeden als metselaar: hij was een wereldster in Europa. Hij vluchtte vanuit Nederland naar kennissen in Antwerpen en daarna verder tot Parijs. Bijgevolg is de man al eeuwenlang een symbool van de vrijheid van meningsuiting. Zijn ontsnappingsjubileum verdiende dus een gepast eerbetoon: ik bouwde een eigentijdse boekenkist en richtte het in als huiskamertje, inclusief boekenplanken, keukenspullen en schrijfgerei. Daarmee bewandelde ik in mei 2021 op zes dagen het exacte tracé van zijn ontsnapping: compleet doorheen de Nederlandse duinen en langs het nationaal park tot in Antwerpen en de Nottebohmzaal."

DE PERFECTE SETTING

"De Nottebohmzaal is om veel redenen de uitgelezen plaats voor deze herdenking. Je reist er ten eerste al helemaal terug in de tijd van de Groot. Daarnaast bezit de Erfgoedbibliotheek zelfs de originele publicatie van Abraham Verhoeven uit 1621, die de heroïsche ontsnapping van Hugo de Groot beschrijft. Dat krantenartikel avant la lettre pronkt vanzelfsprekend naast de boekenkist. Maar mijn eerbetoon richt zich niet enkel tot het verleden: ik vulde de kist namelijk met boeken van internationale auteurs die monddood gemaakt werden en opgesloten zaten. De kist herbergt zo reeds het werk van onder anderen Ahmet Altan, Jean Genet, Osip Mandelstam en meer. Suggesties mag men steeds doen, via mail@inghels.com," besluit Maarten.

De ontsnapping van Maarten Inghels

staat van 1 juli tot en met 30 september in de Nottebohmzaal. Inghels zoekt nog naar gastbibliotheken die dit eerbetoon verder onderdak willen bieden. Stel u kandidaat via mail@inghels.com.

Revolutie in Antwerpen

De kroniek van Pierre Goetsbloets ontsloten

In tijden van crisis lijkt het wel een traditie te zijn om kronieken neer te pennen. Net als onder meer tijdens de Beeldenstorm, gebeurde dit ook tijdens de Franse Revolutie. Daarbij blijft de kroniek van Pierre Goetsbloets een van de meest waardevolle, niet enkel omwille van de vele aquarellen. We gingen te rade bij Brecht Deseure, auteur van Revolutie in Antwerpen. Zijn boek wordt op 9 september in de Nottebohmzaal voorgesteld.

DE GOUDEN INGEVING VAN PIERRE GOETSBLOETS

Tijdens de Franse Revolutie zagen alleen al in Antwerpen een vijftal kronieken het levenslicht, zoals onder meer *De kroniek van Antwerpen* van Jan Baptist en Jan Frans Van der Straelen. Als edelman had Pierre Goetsbloets weinig schrijverij, maar hij pende toch een immens werk neer in zijn *Tydsgebeurtenissen*, dat een gedetailleerde kijk biedt op het Antwerpse leven onder het juk van de Franse overheersers.

ANTWERPEN OP ZIJN KOP

“Goetsbloets’ familie rentenierde, waardoor hij alle tijd had om zijn haat tegenover de Fransen te vertalen in kleurrijke aquarellen,” vertelt Brecht Deseure, postdoctoraal onderzoeker aan King’s College London en auteur van *Revolutie in Antwerpen*. Goetsbloets vormde enkele jaren een obsessie voor Deseure, waarbij hij zijn hele kroniek uitploos en er een verzamelwerk over schreef. “De Fransen zetten het leven in Antwerpen vanaf 1794 op zijn kop, tijdens hun militaire verovering van de Zuidelijke Nederlanden. De meeste Antwerpenaren waren traditioneel en gelovig, wat niet strookte met de Fransen en hun *liberté, égalité, fraternité*. Wat de kroniek van Goetsbloets zo uniek maakt? Niet enkel de gedetailleerde aquarellen, maar ook de onverbloemde mening die Pierre Goetsbloets erbij schreef. Hij voegde bovendien ook nog wetteksten, proclamaties en belastingbiljetten aan zijn *Tydsgebeurtenissen* toe, en noteerde daarnaast tal van Franse redevoevingen, spotdichten en liedjes. Omdat hij de Franse revolutionairen zo belachelijk vond en hun idealen verafschuwde, stak hij enorm veel tijd in zijn lijvige kroniek. Dankzij de vele aquarellen werd zijn persoonlijke dagboek in feite een visueel naslagwerk van de periode 1794-1797.”

“Voor iedere onderzoeker is de Erfgoedbibliotheek de gedroomde setting, dankzij de omvang van de collectie en de behulpzaamheid van de conservatoren

Brecht Deseure - postdoctoraal onderzoeker aan King’s College London en auteur van *Revolutie in Antwerpen*

VAN MONNIKENWERK TOT PUBLICATIE

Goetsbloets stopte zeer abrupt met zijn *Tydsgebeurtenissen*. “Er zijn weinig bronnen, daardoor weten we niet waarom hij als katholiek man toch plots scheidde van zijn vrouw en naar Brussel verhuisde. Na zijn dood belandde zijn kroniek bij een antiquaar, waarna de Koninklijke Bibliotheek van België ze in 1892 kocht. Jammer genoeg raakte tijdens de 20ste eeuw het eerste volume zoek. Voor mijn boek kon ik deels voortgaan op eerder onderzoek naar de Franse Periode dat ik onder meer deed in de Erfgoedbibliotheek. Maar de voornaamste bron voor mijn boek waren toch de negen overblijvende volumes van Goetsbloets’ kroniek. Uit de ongeveer 300 aquarellen selecteerde ik er 130 die zijn *Tydsgebeurtenissen* het best samenvatten. Ik koos hier onder meer voor iconische afbeeldingen van de opening van de Schelde en het planten van de vrijheidsboom, zoals je op de cover kan zien. Verder voegde ik ook enkele van zijn allegorieën toe: zinnebeeldige voorstellingen waarin hij de onrechtvaardigheid van het Franse bewind op een beklijvende manier aan de kaak stelde. Tot slot zie je in mijn verzamelwerk ook enkele bekende Antwerpse hoekjes en zelfs plekken die vandaag niet meer bestaan.”

PRESENTATIE IN DE NOTTEBOHMZAAL

“Voor huidig en eerder research bracht ik al ettelijke weken door in de Erfgoedbibliotheek, die voor iedere onderzoeker de gedroomde setting is. De aanwezige collectie is geweldig, de leeszaal is aangenaam en de conservatoren zijn uiterst behulpzaam. Bovendien zetten ze nu alle zeilen bij voor hun digitale databank: een makkelijk alternatief, vooral in coronatijden. Voor de presentatie van het boek moest de Nottebohmzaal beslist als achtergrond dienen. Er zullen enkele originele aquarellen uit Goetsbloets’ kroniek worden tentoongesteld, waaronder het prachtige interieur van het theater van het Tapissierspand en een inklekje in Goetsbloets’ eigen huis. Ik ben er zeker van dat de aquarellen ten volle tot hun recht zullen komen in deze prachtige zaal,” aldus Brecht.

Brecht Deseure: Revolutie in Antwerpen.

Ludion, 2021, ISBN 978 94 9303 949 0

Het boek is verkrijgbaar in elke Antwerpse boekhandel. De voorstelling ervan staat gepland op 9 september in de Nottebohmzaal. Meer info op www.ludion.be.

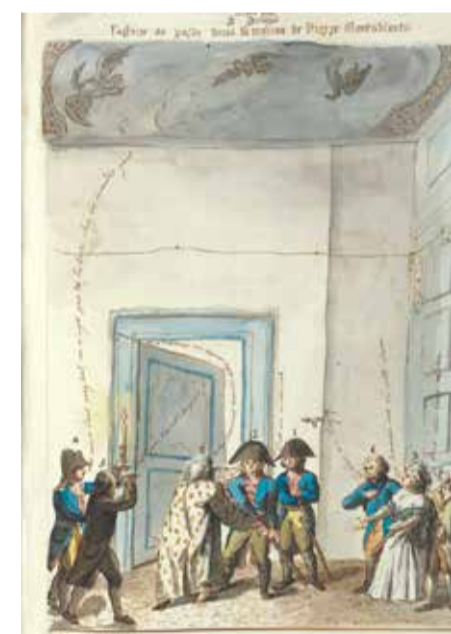
De favoriete aquarellen van Brecht Deseure

Interieur theater Tapissierspand – Op de plaats van de huidige Bourlaschouwburg stond tot 1829 het theater van het Tapissierspand. Goetsbloets is de enige die de binnenkant van die prachtige schouwburg tekende, wat deze aquarel tot een unieke getuigenis van het oude Antwerpen maakt.

Franse ceremonie op de Grote Markt – Hier toont Goetsbloets de Grote Markt die volgestroomd is met mensen voor het republikeinse feest, ter herdenking van de terechtstelling van Lodewijk XVI. Hij toont de fraaie gevel van het stadhuis in detail en op de voorgrond prijkt de Vrijheidsboom, het voornaamste symbool van het Franse bewind in Antwerpen.

Inkomhal van huize Goetsbloets – Slechts bij hoge uitzondering beeldde Goetsbloets zichzelf af. We zien hem hier, gekleed in een witte kamerjas met gele stippen, terwijl hij in de hal van zijn huis enkele Franse soldaten de mantel uitveegt. Zij haalden Goetsbloets en zijn vrouw Henriëtte de Wael (rechts op de aquarel) uit bed voor een nachtelijke huiszoeking en daar kon Pierre niet mee lachen.

Kom deze prachtige aquarellen bewonderen tijdens Open Monumentdag op 12 september. De Nottebohmzaal bezoekt u die dag gratis van 10 tot 17 uur.
Reserveer uw tickets vooraf op www.consciencebibliotheek.be

PUBLICATIE

Paradijsvogels in cultuur en natuur

In 2007 gaf de Antwerpse Zoo haar collectie kostbare boeken in langdurige bewaring aan de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience. Het ging om tientallen werken uit de zestiende tot de vroege twintigste eeuw, vaak adembenemend mooi geïllustreerd. Uit deze collectie selecteerden onze conservatoren, samen met uitgeverij Sterck & De Vreese, een werk van de Britse ornitholoog Richard Bowdler Sharpe (1847-1909) over paradijsvogels.

Het boek werd geïllustreerd met litho's van een ronduit verbluffende pracht. Sharpe selecteerde de beste specialisten voor het maken van de tekeningen. Voor de inkleuring kon hij rekenen op zijn tien dochters, die speciaal voor deze taak werden opgeleid.

In de prachtige uitgave door Sterck & De Vreese worden de illustraties voorafgegaan door een inleiding door onze conservator Steven Van Impe. Daarin doet hij de geschiedenis van vogelboeken uit de doeken en gaat hij in op de technische totstandkoming van de illustraties. Daarnaast schreef Alexander Reeuwijk een cultuurhistorische inleiding over de paradijsvogels.

Paradijsvogels in cultuur en natuur.

De mooiste afbeeldingen uit *Birds of Paradise* (1891-1898). Inleiding door Alexander Reeuwijk en Steven Van Impe. Sterck & De Vreese, 2021, ISBN 978 90 5615 793 7

Ontdek en beleef

Onze lezingen en activiteiten

Expo

HELDEN IN HARNAS

VR 29.10 - 23.01

Helden in harnas.

Ridderverhalen van Karel ende Elegast tot Don Quichot

Expo in de Nottebohmzaal

Geopend van dinsdag t/m zondag, tussen 13 en 17 uur

MET EEN GIDS DOOR DE EXPO

Op zondagen 7 november, 21 november, 5 december, 19 december, 2 januari en 16 januari om 14 uur vinden rondleidingen voor individuele bezoekers plaats. Groepsbezoeken kunt u boeken via www.experienceantwerp.be.

EXPERTS DELEN HUN KIJK OP HET THEMA

Tijdens een exclusieve rondleiding op zaterdagvoormiddag delen verschillende experts hun visie op de expo. Onder anderen de curatoren, Luc Joosten (hoofd dramaturgie Nationale Opera in Nederland) en Kevin Absillis (hoofddocent moderne Nederlandstalige letterkunde en literatuurwetenschap aan de Universiteit Antwerpen) geven een rondleiding. Alle andere experten en data worden in de loop van september bekendgemaakt. Schrijf u in op onze online nieuwsbrief en blijf op de hoogte: www.consciencebibliotheek.be/nieuwsbrief.

Kalender

SEPTEMBER

T/M DO 30.09

Schatten van de Nottebohmzaal

Rondleiding voor individuele bezoekers.

Elke donderdag en vrijdag om 10, 11.30 en 14 uur.

ZO 12.09 | 10-18 uur

Open Monumentendag

Ontdek de aquarellen van Pierre Goetsbloets.

Meer informatie op pagina 7.

ZA 18 & 25.09 | 10-12 uur

Te wapen

Cursus Davidsfonds Academie door Bert Gevaert

VR 24.09 | 14 uur

Van Ostaijen in vertaling

Rondleiding voor individuele bezoekers

OKTOBER

WO 13.10 | online

Miraeus Lecture Alise van de Haar

Plantin and Sixteenth-Century Discussions

on French and Dutch Spelling

NOVEMBER

ZO 21.11 | 10.30 uur

Kunstendag voor kinderen

Workshop 'Toermalijn' door Fátima Ramos

WO 24.11 | online

Miraeus Lecture Nikolaus Weichselbaumer

New Metrics for Bibliography in Scanned Books

ZO 28.11 | 11 uur

Voorleesweek

Muzikale vertelvoorstelling 'Een held'

voor gezinnen door Lies Van Gasse, Anke Verschueren en Sien De Smet.

DECEMBER

MA 27.12 | 11 en 14 uur

Floris & Blancefloer, de kamishibai

Zang en vertelling: Silvie Moors /

Luit: Floris De Rycker (6+)

MA 29.12 | 10 uur

Ridders en monsters tekenen met

Koen Aelterman

Workshop voor kinderen (6+)

INFO & TICKETS

op www.consciencebibliotheek.be

GROEPSRONDLEIDING IN DE NOTTEBOHMZAAL

alle info op www.experienceantwerp.be

Nottebohmlezingen

Een andere kijk op de collectie en de actualiteit

Met de Nottebohmlezingen brengt de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience maandelijks een spraakmakend spreker die zijn of haar blik geeft op een thema dat gelinkt is aan de collectie van de bibliotheek en de actualiteit.

DIT NAJAAR

Tijdens de vier Nottebohmlezingen in het najaar van 2021 brengt de Erfgoedbibliotheek de middeleeuwse ridderwereld tot bij u. Inspiratie voor dit thema is de expo *Helden in harnas*, te zien in de Nottebohmzaal vanaf 29 oktober 2021.

Kevin Absillis, Frank Brandsma, Jeroen Olyslaegers en Ronald Grossey graven naar de emoties van de hoofse personages, belichten hoe oude ridderromans Hendrik Conscience inspireerden, leggen de ridders in strips op de rooster en bekijken het mysterie Merlijn vanuit verschillende oogpunten.

PROGRAMMA

ZO 3.10

Kevin Absillis

De ridderromantiek van Hendrik Conscience (1812-1883)

ZO 21.11

Jeroen Olyslaegers

Merlijn in het midden waar de wegen elkander kruisen

ZO 31.10

Frank Brandsma

Gevoelige ridders

ZO 12.12

Ronald Grossey

Van Doré tot De Rode Ridder. Over getekende en tot de verbeelding sprekende ridders

PRAKTISCH

Lezing van 11 tot 12.30 uur

Tarief per lezing: € 5

Abonnement (4 lezingen): € 16